

DOI: 10.20535/2522-1078.2024.1(15).307819

УДК 000 : 304 : 070

Надходження до редакції: 07.05.2024

Прийняття до друку: 22.05.2024

Ковальова Т. В.

канд. наук із соц. комунікацій, доц. кафедри журналістики та філології, Сумський державний університет, м. Суми, Україна, t.kovalova@journ.sumdu.edu.ua

Токар Ю. В.

аспірант кафедри журналістики та філології, Сумський державний університет, м. Суми, Україна, tokaru44@gmail.com

Колодич Ю. О.

студентка кафедри журналістики та філології, Сумський державний університет, м. Суми, Україна, koloduchyulia@gmail.com

Kovalova T.

PhD of Social Communications, Associate Professor, at Department of Journalism and Philology, Sumy State University, Sumy, Ukraine, t.kovalova@journ.sumdu.edu.ua

Tokar Y.

Postgraduate Student, Department of Journalism and Philology, Sumy State University, Sumy, Ukraine, tokaru44@gmail.com

Koloduch Y.

Student, Department of Journalism and Philology, Sumy State University, Sumy, Ukraine, koloduchyulia@gmail.com

ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ ГО «ДЕТЕКТОР МЕДІА» COUNTERACTION INFORMATION THREATS IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: THE ROLE OF THE PA «DETECTOR MEDIA»

Перебіг російсько-української війни наочно підтверджує, що інформаційна грамотність суспільства та безпека населення є критично важливими для безпеки держави, адже їх брак унеможлиблює здатність усвідомлено і реалістично сприймати й аналізувати події та може призвести до посилення загроз і завдавати значних негативних наслідків. Мета статті — визначити та виокремити методики фактчекінгу як ефективні інструменти протидії інформаційним загрозам в українському інформаційному просторі. Для досягнення мети розвідки застосовано комплекс наукових методів. З метою формулювання теоретичних засад дослідження використано методи аналізу наукових джерел, узагальнення й порівняння. Емпіричне дослідження здійснено методом контент-аналізу медіапродуктів рубрики «Хроніка дезінформації» від інтернет-порталу «Детектор медіа» за 2013–2024 роки. Дослідження показало, що гібридна війна — не просто збройний конфлікт, а система, складники якої пов'язані із психологічним, ідеологічним та

інформаційним впливами. Відтак варто наголосити, що інформаційне протистояння є вагомою частиною цієї системи. Дослідження вказує на те, що значна частина проаналізованих медіапродуктів має в основі різні методики фактчекінгу інформаційного поля. Не менш важливими є зміни закономірностей представлення медіаматеріалів, зокрема переорієнтація на тему російсько-української війни, та збільшення частоти оприлюднення таких публікацій від початку повномасштабного вторгнення. Також змінилися структура фактчекінг-матеріалів та тенденції використання в українському медіаландшафті інструментів фактчекінгу. Контент-аналіз дозволив з'ясувати, що медіа в Україні активно співпрацюють у цьому напрямі, долучають громадські організації та інші фактчекінгові компанії, державні структури до протидії дезінформації, маніпуляціям, пропаганді. Це є критично важливими чинниками у боротьбі з інформаційними загрозами.

Ключові слова: інформаційний простір, фейк, дезінформація, пропаганда, фактчекінг, гібридна війна, інформаційні загрози, медіаграмотність.

Russian-Ukrainian war progress today clearly confirms that the information literacy of society and the public security are extremely important for the state's safety in general, because their lack makes it impossible to understand and analyse events consciously and rationally, can lead to both threats and significant negative consequences. The objective of the article is to define and distinguish fact-checking methods as effective tools of counteracting information threats in the Ukrainian information space. A set of scientific methods contributed to the achievement of the article's objective. The methods of scientific sources analysis, generalisation and comparative analysis were used to formulate the theoretical foundations of the study. The method of content analysis was used in an empirical research of media products of the «Disinformation Chronicle» section of online portal «Media Detector» for the years 2013-2024. The study demonstrated that hybrid war is not just an armed conflict, but it is a highly complex system as well, which components are related to psychological, ideological and informational influences. Therefore, it is necessary to emphasise that information counteraction is an important part of this system. The study finds that most of the analysed media products have different methods of information field fact-checking. Changes in the patterns of media coverage, in particular the reorientation towards the topic of the Russian-Ukrainian war, the refocusing on the Russian-Ukrainian war topic and the increased frequency of such publications since the beginning of the full-scale invasion are no less important. The structure of fact-checking materials and trends in the fact-checking tools application in the Ukrainian media landscape have changed. The content analysis demonstrated the active media cooperation with each other in Ukraine, involvement of non-governmental organisations and other fact-checking companies, and government institutions in

counteracting disinformation, manipulation, and propaganda. These are extremely important factors in the struggle against information threats.

Keywords: information landscape, fake news, disinformation, propaganda, fact-checking, hybrid war, information threats, media literacy.

Вступ. Російсько-українська війна обумовила збільшення попиту на інформацію та уможливила її поширення різними джерелами, окрім офіційних медіа. Чинником, що сприяв поширенню масиву гетерогенної інформації в сучасному медіа полі України, можна визначити доступність її транслявання через соціальні мережі та інші онлайн канали. Такий процес напливу даних та повідомлень, а також активне зростання кількості джерел і платформ їх поширення неабияк ускладнили контроль над новинними потоками. Перевірка інформаційних потоків на достовірність фактажу є важливою, однак її вагомість значно зростає під час воєнних конфліктів. Усе це засвідчує актуальність і важливість представленої наукової розвідки.

Фактчекінг є предметом наукового інтересу українських дослідників (М. Гетьманчук, О. Гороховський, О. Косюк, В. Романюк, Р. Черниш та ін.) й зарубіжних (Ч. Го, М. Шліхткрулл, А. Влахос, Б. Найхан та Дж. Райфлер). Обмежене коло розвідок присвячене проблемі розвитку та змін самих методик фактчекінку в українському медіапросторі за період повномасштабного вторгнення рф (Н. Островська, А. Романюк, та ін.).

Мета роботи — визначити та виокремити методики фактчекінгу як ефективні інструменти протидії інформаційним загрозам в українському інформаційному просторі. Мета роботи передбачає вирішення завдань: окреслити зміни методологічного інструментарію у сфері протидії дезінформації; визначити закономірності й тенденцію цих змін. **Об'єктом дослідження** є медіапродукти рубрики «Хроніка дезінформації» від порталу «Детектор медіа» (ДМ) за 2013–2024 роки. **Предметом дослідження** є методики фактчекінгу, закономірності та тенденції використання їх в українському медіапросторі.

Методи. Для досягнення мети розвідки застосовано комплекс наукових методів. З метою формулювання теоретичних засад дослідження використано методи аналізу наукових джерел, узагальнення й порівняння. Емпіричне дослідження здійснене методом контент-аналізу.

Результати. У контексті гібридної війни України проти рф, ознаками якої є «інформаційні, психологічні, ідеологічні» [1, с. 297] частини,

важливою є наша протидія негативним інформаційним впливам агресора. Найбільш дієвим засобом проти ворожих медіавпливів у короткій перспективі є масова медіаосвіта. На початкових етапах впровадження медіаосвіти в Україні, однак, потреба швидко підвищити рівень медіаграмотності громадян є складною для втілення. Варто повною мірою усвідомлювати і не ігнорувати масовані впливи інформаційної війни, зокрема поширення фейків, пропагандистських наративів, ІПСО тощо. Для початку доречно на конкретних прикладах повсякчас ілюструвати споживачам інформації різницю між якісною новиною і фейками, дезінформацією, пропагандою, маніпуляцією, інформаційними впливами тощо, а паралельно — наголошувати усім потребу критично осмислювати й аналізувати будь-які інформаційні потоки.

Збройне вторгнення рф на території України безперечно супроводжується інформаційними кампаніями, спрямованими не тільки залякати українців, а й замінити їм реальне бачення ситуації на таке, яке вигідне для рф. Саме для цього агресором якнайширше використовується дезінформація. Дезінформація та місінформація — як несвідомі й помилкові, так і зумисні медіаспотворення — займають нині провідне місце серед ризиків державної безпеки. Це свідчить про швидкий розвиток явища дезінформації як мілітарної сили та реальної загрози з її боку. Згідно з опитуванням Дослідницького центру П'ю, більшість американців частіше вважають вигадані новини істотною проблемою для країни, ніж ідентифікують як проблемні тероризм, нелегальну імміграцію, расизм та сексизм [11]. Отже, явище дезінформації має розглядатися на державному рівні і особливо — у воєнний час. Тим більше, що для інформаційної кампанії рф під час російсько-української війни є притаманним відвертий медіатероризм, адже агресор практикує „...викривлення об'єктивної інформації, що спричиняє виникнення кризових ситуацій у державі, нагнітання страху й напруження в суспільстві” [4]. Починаючи з 2022 р., російські медійники та політики багатократно посилили медіатерористичну діяльність. За таких умов протидія ворожому інформаційному впливу є важливим складником ведення війни, й ці загрози зумовлюють зміни у медійній сфері, зокрема — сприяють активному розвитку фактчекінгу, що є одним із фундаментальних інструментів контролю інформаційного поля [2, 10]. «Як один з напрямків журналістики розслідувань, спрямований на перевірку фактів у публічних заявах, ...та виявлення і викриття фейків, неправди, маніпуляцій, пропаганди, дезінформації», фактчекінг розглядають О. Гороховський,

О. Мельникова-Курганова та ін. [6, с. 70]. Основне завдання фактчекінгу нині полягає в оцінюванні правдивості твердження, яке зроблене в письмовій або усній формі [8, с. 178]. Дослідники загалом позитивно оцінюють можливості фактчекінгу з точки зору навчання електорату та розширення його знань [12], а також зауважують, що фактчекінг може «потенційно сприяти функціонуванню демократичних суспільств» [7], адже здатен стримувати поширення дезінформації політиками через їхній страх репутаційних втрат [13]. Перевірка фактів оцінюється подекуди і як практика «пошуку правди», яка успішно діє, наприклад, для демократичного контролю американських політиків [9]. Одним із основних напрямів українського фактчекінгу є перевірка неправди, фейкової інформації незалежно від її джерел та форми [14, с. 44]. До усталеної класифікації за формою поширення фейків [5, 1] сьогодні варто додати ще дівфейки — транслявання фейкового контенту, що «включає в себе заміну обличчя людини на обличчя цільової особи на відео, а також надання потрібного виразу обличчя та поведінки, ніби цільова особа вимовляє ті слова, які вимовляє інша людина» [10, 1]. Праця фактчекерів уже не обмежується розвінчанням фейків, бо, окрім цього, існують пропаганда, наративи, маніпуляції, проте російські медійники саме через фейки намагаються маніпулювати споживачами інформації в усьому світі.

Методики та техніки фактчекінгу різняться залежно від профілю компанії, яка займається ним, але в цілому вже усталився базовий алгоритм для перевірки фактів у медіа. Інститут масової інформації окреслив основні його пункти: знаходження потрібних для перевірки заяв, новин тощо; перевірка факту через авторитетні джерела; коментування проаналізованого твердження; експертна оцінка напрацьованого; здійснення перехресної перевірки фактів; публікація із посиланням на експертів та джерела перевіряння [3]. Однак варто зауважити, що кожна контрольна сесія за цим алгоритмом має особливі деталі, залежні від виду дезінформації та інструментів фактчекінгу.

Таким чином, перевірка фотофейку може здійснюватися за допомогою пошуку оригіналу зображення в мережі Інтернет та/або за допомогою програм для пошуку змінених/редагованих фото та розкриття метаданих, у той час як перевірка написаного/сказаного тексту вимагає найперше підтвердження факту від першоджерела чи авторитетного джерела. Робота фактчекерів є багатогранною, що можна висновувати із широкого спектру об'єктів, предметів, методик та інструментів їх

аналізу. Як зауважують А. Захарченко, Т. Перачек, «в епоху постправди фактчекінг вважається надійними ліками для медіа, які дозволяють їм залишатися правдивими та зберігати свою професійність» [15, 1]. Отже, системна перевірка фактів дозволяє медіа не лише висвітлювати правдиві дані, а й підвищувати авторитетність та довіру серед аудиторії. Нині ж фактчекінг критично важливий для медіасвіту в умовах війни, оскільки працює «фільтром» потоку новин та інструментом захисту інформаційного поля.

«Детектор медіа» (рубрика «Хроніка дезінформації») є українською громадською організацією, інтернет-видання якої послідовно спеціалізується на фактчекінгу. Свою роботу в цій сфері вони розпочали задовго до повномасштабного вторгнення, сьогодні ж демонструють, як фактчек змінюється та впливає на аудиторію. Від 2003 року організація, ще під назвою «Телекритика», здійснює моніторинг контенту провідних українських телевізійних каналів. Станом натеper ДМ має окремі рубрики та спецпроекти для контролювання українського інформаційного поля: «Моніторинг», «Кремлеграм», «Хроніка дезінформації», «Тактики пропаганди» тощо. Інтернет-видання названої ГО є одним із провідних серед подібних українських видань, які виконують не лише інформаційну функцію, а й функцію наглядача, тобто контролюють медіаполе, тим самим підвищуючи медіаграмотність українських масових аудиторій та покращуючи якість інформаційних продуктів.

Обрану для дослідження рубрику «Хроніка дезінформації» започатковано 10 грудня 2013 р. Цей період є активним початком Євромайдану, тож він важливий для аналізу подальшої роботи ДМ, адже надасть розуміння, у якій формі існував фактчек до гібридного вторгнення рф 20 лютого 2014 р. і які зміни відбулися в інформаційному полі після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Рубрику розпочинає матеріал «Моніторинг теленовин та ток-шоу каналу «Інтер» — грудень 2012». Моніторинг тоді ще не базувався суто на методиках фактчекінгу, здебільшого маючи за взірць ті ж самі журналістські «стандарты БіБіСі». ДМ проаналізував джерела інформації, які вказані в матеріалах, виявивши, що майже кожне посилання було недостовірним. Повного аналізу матеріалів не наводилося, водночас у висновку до цієї частини було вказано, що факти та судження без чіткого посилання на джерело дезінформують аудиторію та створюють загрозу маніпулювання нею. Іншою достатньо цілісною перевіркою фактів у цьому матеріалі

став аналіз першого сюжету випуску «Інтера» від 09.12.2012, адже команда фактчекерів ДМ не тільки виявила дезінформацію, а й спростувала її. Зокрема, було підкреслено, що посилання на анонімні джерела (як-от «некоторые СМИ») є маніпулятивними, і перевірено факт наявності фейкового «державного органу», який насправді виявився громадською організацією. Методика, якою користувалася команда ДМ, — перехресна перевірка посилань на джерела інформації та їх достовірність, дослідження матеріалів на маніпулятивність.

Період лютий-квітень 2014 р., тобто початок гібридного вторгнення рф в Україну, супроводжувався великим напливом інформації на тлі воєнних дій, проте публікації в «Хроніці дезінформації» ДМ відновились лише наприкінці року. Наприклад, «Моніторинг теленовін: Незбалансована критика, маніпуляції та корпоративна „джинса”», опублікований 23.12.2014 р., знову акцентує увагу на маніпулятивності та заангажованості сюжетів українських телеканалів.

Варто відзначити, що зі збільшенням російських дезінформаційних викидів у ДМ еволюціонувала методика проведення фактчекінгу. Звернемо увагу на матеріал «Журналістика страху? Телеканали транслюють недоведені заяви про небезпеку для українців» від 20.09.2017 р., у якому проаналізовано сюжет від «Інтеру» про негативні наслідки поліцейської реформи в Україні. У публікації вже застосовано більш глибокий фактчекінг: спростування від ДМ спиралося на офіційні дані від Генпрокуратури, й це є повноцінною перевіркою наведених в сюжеті неправдивих тверджень. Частина матеріалу містила як перевірку фактів, так і посилання на використане для цього джерело, логічний аналіз і цілісний його виклад. Отже, ці дії підходять під базовий алгоритм фактчекінгу.

Остання публікація ДМ в рубриці «Хроніка дезінформації» перед початком повномасштабного вторгнення рф була 28.02.2019 р. — «Про що і про кого мовчать новини перед виборами. Січень-лютий 2019 року». Як вважаємо, повноцінної перевірки фактів у ній не наведено, однак цей матеріал містить дві важливі частини: по-перше, видання ДМ зазначило, що предметом їх дослідження є не самі лиш випадки порушення журналістських стандартів, а й дезінформація; по-друге, аналізовано вже висвітлення тем, пов'язаних з Україною, у російських ЗМІ та ступінь проникнення пропаганди рф в українське медіаполе. Зокрема, було приділено увагу проросійським і російським пропагандистським тезам, які з'явилися в українському телемовленні. Повноцінного

аналізу із наведенням спростування, причин поширення тез та можливих ризиків, однак, немає, подані лише їх приклади.

Отже, як з'ясовано під час вибіркового контент-аналізу матеріалів ДМ, з початку вторгнення рф на схід України робота над рубрикою «Хроніки дезінформації» ще не базувалася на перевірці та виявленні дезінформації, а редакція тільки використовувала фактчекінг. Навіть попри інтенсифікацію проросійських наративів та фейків у медіапросторі, перевірка фактів для ДМ не стала основною. Зазначимо, втім, що інструменти фактчекінгу дедалі частіше використовувалися для проведення моніторингу українських медіа, а перевірка інформації була більш детальна. Перерва 2019–2021 років у рубриці «Хроніка дезінформації» завершена у лютому 2022 р., який став початком повномасштабного вторгнення рф, тож закономірно, що і масштаби інформаційного впливу агресора на українське медіаполе зросли багатократно. Масоване поширення дезінформації з боку рф змусило всі українські медіа шукати способи протистояння цьому, що й зумовило відновлення рубрики в ДМ та значні зміни в методиках перевірки фактів.

«„Русській фейк, іді на***!“ Спростовуємо російську брехню за 7 березня» — перший матеріал аналізованої рубрики, опублікований ДМ у 2022 р. У матеріалі було проаналізовано 11 меседжів. Аналіз кожного із них чітко відокремлений один від одного; вони мають класифікацію: фейк, маніпуляція, наратив. Інструментом перевірки став пошук першоджерела. ДМ послався на достовірну інформацію від фактчекінгової компанії StopFake, Генерального штабу української армії, держслужбовців та Центру протидії дезінформації; пояснив суть фейків, мету їх поширення та спосіб.

Подальші публікації рубрики «Хроніка дезінформації» демонструють істотнішу глибину дослідження. Так, у матеріалі від 11 березня 2022 р. до проаналізованих фейків, меседжів додалися ще фішинг та викриття неправдивості китайського матеріалу-розслідування. Наприклад, фактчек фейків «„Русській фейк, іді на***!“ Спростовуємо російську брехню за 20 квітня» містить не саму лиш перевірку фактів за допомогою джерел, а й пошук оригінального відеоматеріалу про так званий вибух на Азовсталі. У подкасті, який супроводжує матеріал, звучить коментар речника СБУ, тобто — наявне пряме посилення на авторитетне джерело. Всі спростування чи викриття дезінформації роз'яснені доступно та логічно.

Звертаємо увагу, що до 22 липня 2022 р. у середньому одна публікація в ДМ містила від 5 до 7 спростувань різних видів фейків, меседжів, викриття маніпуляцій. Далі формат змінився: один текст мав окремий інформаційний привід у вигляді дезінформативного повідомлення. На відміну від матеріалів, випущених ДМ до 2022 р., ці вже є сфокусовані саме на розвінчання дезінформації. На нашу думку, усі матеріали мали спільну мету — відновити контроль інформаційного поля України. Однак, методики відновлення контролю суттєво різняться: до 2022 р. — це суто моніторинг українського телебачення та перевірка дотримання журналістських стандартів, а з 2022 р. — перевірка новин, які поширюються в українському медіаполі, при тому, що джерелом більшості сумнівних новин була рф, а вже каналами їх поширення ставали українські медіа, ТРК, соціальні мережі тощо. Втім, моніторинг українських телеканалів також продовжив бути частиною рубрики «Хроніка дезінформації», але вже не основною, як це було до 2022 р.

На основі переглянутих публікацій ДМ за 2022–2024 роки помітним є поділ дезінформації на «Фейк», «Меседж», «Маніпуляція», «Викриття». Слід зазначити, що більш поширеними публікаціями там стали переклади власних матеріалів англійською. Адже важливо було не лише розвінчувати дезінформацію серед українців, а й запобігти поширенню серед населення світу російських фейків та наративів, які дискредитують Україну. Приклад такого «вкиду» з російського медіапростору ДМ проаналізував у матеріалі «Українські біженки в ЄС — „нове обличчя європейського расизму”». Метою меседжу була дискредитація українок в очах європейського суспільства. ДМ у своєму матеріалі посилається на аналогічний фактчекінговий проєкт StopFake, таким способом підтверджуючи неправдивість інформації. Для іноземної аудиторії ДМ нині щотижня випускає відеодайджести англійською мовою з В. Міським. Отже, їх редакційна фактчек-діяльність зросла в контексті розширення масштабів аудиторії. Якщо до 2022 р. матеріали-розвінчання подавалися тільки українською, то тепер є матеріали англійською, орієнтовані на іноземного споживача. У підсумку можна окреслити приблизну схему, за якою ДМ подає матеріали про дезінформацію: це інформативний заголовок, пояснення суті фейку, вказівка на джерела його поширення, опис процедури перевірки факту, висновки.

Висновки. Проведений контент-аналіз рубрики «Хроніка дезінформації» в ДМ дозволив окреслити характер змін у сфері протидії російським

інформаційним впливам та дезінформації. Тематика рубричних матеріалів неоднорідно змінювалася відповідно до ситуації в країні. Так, від лютого 2022 року більшість проаналізованих ДМ інформаційних повідомлень вимушено пов'язані із російсько-українською війною. Така тенденція, проте, не спостерігалась від 2014 до 2022 року, тобто лиш повномасштабне вторгнення рф вплинуло на актуальність теми війни в редакційній політиці ДМ та, відповідно, обумовило важливість їх прямої протидії російській дезінформації. Змінилася структура цих матеріалів: до повномасштабного вторгнення публікації «Хроніки дезінформації» містили суто дані моніторингових медіа, короткі описи порушень журналістських стандартів, але після лютого 2022 р. — бачимо повноструктурні опис предмета дослідження, процедуру перевірки фактів, висновок. Зросла частота виходу в ДМ фактчекінгових матеріалів, що пояснюється збільшенням кількості фейків, маніпуляцій та пропаганди, направлених в український медіапростір з боку рф. Від 2022 р. зросла кількість епізодів застосування методики фактчекінгу та розширення його інструментів: посилення на першоджерела, фахова експертиза, пошук і використання оригіналів фото/відео, наведення пояснень щодо фактів, вказування мети дезінформативного повідомлення тощо. Іншою значимою ознакою, яка характеризує зміни у практиці ДМ, є взаємодія з іншими медіа, фактчекінговими компаніями, державними структурами, що є дієвим чинником для спільної ефективної протидії кремлівській інформаційній війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гетьманчук М. «Гібридна війна» Росії проти України: інформаційний аспект // Військово-науковий вісник. 2017. Вип. 27. С. 296–307.
2. Гороховський О. Фактчек як тренд розслідувань: Можливості та перспективи. Дніпро : ЛІРА, 2017. 133 с.
3. Ейсмунт В., Інструменти фактчекінгу: як професійно відрізнити брехню від правди / Інститут масової інформації. 2016. URL : <https://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktchekingu-yak-profesiyno-vidriznyati-brehyu-vid-pravdi-i407>.
4. Петрик В., Бедзь В., Присяжнюк М. Інформаційно-психологічне протиборство. 2-ге вид. Київ : ПАТ «ВІПОЛ», 2018. 386 с.
5. Черниш Р. Фейк як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни / Law

- Review of Kyiv University of Law. 2019. № 2. С. 109–114. URL : <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2019.19>.
6. Фактчекінг та медіаграмотність: словник термінів. ГО «Центр аналітики і розслідувань» / Гороховський О., Мельникова-Курганова О. та ін. 79 с. URL : <https://without-lie.ams3.digitaloceanspaces.com/home/dr343163/without-lie.info/www/2020/10/Словник-отр.pdf>.
 7. Aird, M.J., Ecker, U.K., Swire, B., Berinsky, A.J., & Lewandowsky, S. (2018), «Does truth matter to voters? The effects of correcting political misinformation in an Australian sample», *Royal Society Open Science*, vol. 5(12), available at: <https://doi.org/10.1098/rsos.180593>.
 8. Guo Z., Schlichtkrull M., Vlachos A. (2022), A Survey on Automated Fact-Checking, *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, vol. 10, pp.178–206. available at: https://doi.org/10.1162/tacl_a_00454.
 9. Graves L. (2017), «Anatomy of a fact check: Objective practice and the contested epistemology of fact checking», *Communication, Culture & Critique*, vol. 10(3), pp. 518–537, available at: <https://doi.org/10.1111/cccr.12163>.
 10. Mahmud B. U., Sharmin A. (2020), Deep insights of deepfake technology : a review. *Dujase. Iss. 5*.
 11. Mitchell A., Gottfried J., Stocking G., Walker M. and Fedeli S. (2019), Many americans say made-up news is a critical problem that needs to be fixed. *Pew Research Center's Journalism Project*, available at: <https://www.pewresearch.org/journalism/2019/06/05/many-americans-say-made-up-news-is-a-critical-problem-that-needs-to-be-fixed/>.
 12. Nyhan, B., & Reifler, J. (2015), Estimating fact-checking's effects: Evidence from a longterm experiment during campaign 2014, *American Press Institute*.
 13. Nyhan, B., & Reifler, J. (2015), «The effect of fact-checking on elites: A field experiment on US state legislators», *American Journal of Political Science*, vol. 59(3), pp. 628–640, available at: <https://doi.org/10.1111/ajps.12162>.
 14. Ostrovska, N.V., & Yeskova, K.V. (2018), «Features of Ukrainian fact-checking projects format», *Sotsialni komunikatsii: teoriia i praktyka [Social Communications: Theory and Practice]*, no. 7, pp. 43–51.
 15. Zakharchenko, A., Peráček, T., Fedushko, S., Syerov, Y., Trach, O. (2021), When Fact-Checking and «BBC Standards» Are Helpless: «Fake News-worthy Event» Manipulation and the Reaction of the «High-Quality Media» on It. *Sustainability*, Vol. 13, Iss. 2. P. 573, available at: <https://doi.org/10.3390/su13020573>.

REFERENCES

1. Hetmanchuk, M. (2017). "Hybrid war" of Russia against Ukraine: informational aspect. *Military-scientific bulletin*. 27. 296–307.
2. Horohovsky, O. (2017). *Fact check as a trend of investigations: Possibilities and prospects*. Dnipro: LIRA.
3. Eismunt, V. (2016). *Tools of fact-checking: how to professionally distinguish lies from the truth*. Institute of mass information. Retrieved 10 March 2024 from <https://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktchekingu-yak-profesiyno-vidriznyati-brehnyu-vid-pravdi-i407>.
4. Petryk V., Bedz V., Prysiazhnyuk M. (2018). *Informational and psychological conflict* (2nd ed.). Kyiv: PJSC "VIPOL".
5. Chernysh, R. (2019). Fake as one of the instruments of negative influence on the national security of Ukraine in the conditions of waging a hybrid war. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2. 109–114. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2019.19>.
6. Horohovsky, O. (Ed.). (2017). *Fact-checking and media literacy: glossary of terms*. NGO "Center for Analytics and Investigations". Retrieved 12 March 2024 from <https://without-lie.ams3.digitaloceanspaces.com/home/dr343163/without-lie.info/www/2020/10/СЛОВНИК-отр.pdf>.
7. Aird, M.J., Ecker, U.K., Swire, B., Berinsky, A.J., & Lewandowsky, S. (2018). «Does truth matter to voters? The effects of correcting political misinformation in an Australian sample». *Royal Society Open Science*, vol. 5(12). <https://doi.org/10.1098/rsos.180593>.
8. Guo, Z., Schlichtkrull, M., Vlachos, A. (2022). A Survey on Automated Fact-Checking. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, vol. 10, pp.178–206. https://doi.org/10.1162/tacl_a_00454.
9. Graves, L. (2017). «Anatomy of a fact check: Objective practice and the contested epistemology of fact checking». *Communication, Culture & Critique*, vol. 10(3), pp. 518–537. <https://doi.org/10.1111/cccr.12163>.
10. Mahmud, B., Sharmin, A. (2020). *Deep insights of deepfake technology : a review*. Dujase, Iss. 5.
11. Mitchell, A., Gottfried, J., Stocking, G., Walker, M. and Fedeli, S. (2019). Many americans say made-up news is a critical problem that needs to be fixed. *Pew Research Center's Journalism Project*, available at: <https://www.pewresearch.org/journalism/2019/06/05/many-americans-say-made-up-news-is-a-critical-problem-that-needs-to-be-fixed/>.

12. Nyhan, B., & Reifler, J. (2015). Estimating fact-checking's effects: Evidence from a longterm experiment during campaign 2014, American Press Institute.
13. Nyhan, B., & Reifler, J. (2015). «The effect of fact-checking on elites: A field experiment on US state legislators». *American Journal of Political Science*, vol. 59(3), pp. 628–640. <https://doi.org/10.1111/ajps.12162> .
14. Ostrovska, N.V., & Yeskova, K.V. (2018). «Features of Ukrainian fact-checking projects format», *Sotsialni komunikatsii: teoriia i praktyka. Social Communications: Theory and Practice*, Iss. 7, pp. 43–51.
15. Zakharchenko, A., Peráček, T., Fedushko, S., Syerov, Y., Trach, O. (2021). When Fact-Checking and «BBC Standards» Are Helpless: «Fake News-worthy Event» Manipulation and the Reaction of the «High-Quality Media» on It. *Sustainability*, Vol. 13, Iss. 2. P. 573. <https://doi.org/10.3390/su13020573>.